

Posudek na disertační práci

Autorka: Mgr. Martina Chalupská

Název: *Filosofická koncepce organicistního pojetí skutečnosti*

Práci jsem hodnotil již v první verzi a v posudku jsem se přiznal k jistému zklamanému očekávání, které vyplynulo z toho, že se autorka rozhodlo záměrně nevěnovat pozornost vlivu moderní přírodovědy na formování Whiteheadovy koncepce a soustředila se na vliv konceptů historických autorit.

Autorka se drží tohoto rozhodnutí i v případě druhé verze (samozřejmě v tomto případě už nelze hovořit o zklamaném očekávání) a čtenáři nezbývá než toto rozhodnutí respektovat. Ostatně je přirozené, že autor práce omezeného rozsahu si musí zvolit šíři a hloubku zpracované látky a je pak jen chvályhodné, že se svá vymezení dodržuje. Autorka vše jasně deklaruje a pro jistotu i několikrát opakuje, takže se zdá, že zde již není místo k dalším námitkám. Přesto si dovolím setrvat u své původní výhrady, nyní však již nikoli z pozice subjektivních dojmů a očekávání, ale zůstanu u samotného textu.

Autorka deklaruje dva cíle práce: 1. zpracování geneze koncepce procesuality a 2. objasnění Whiteheadovy motivace, které ho přivádí ke studiu děl velkých postav evropské filosofické tradice. Při tom zdůrazňuje, že „předkládaná práce nesměruje do oblasti filosofie fyziky“ (s. 3).

V mé snaze respektovat autorčinu volbu mne trochu vyvádí z konceptu některé pasáže na následujících stranách:

„Whiteheadova filosofie je vyztužena poznáním pramenícím z *empirické* evidence a *racionální* reflexe. Nové objevy na poli fyziky Whiteheada dovedly k přesvědčení o nutnosti revidovat dosavadní filosofické myšlení.“ (s. 6) Jak lze spojit postoj „nebudu se věnovat fyzice“ s tvrzením, že to byly právě objevy fyziky, které Whiteheada přivedly k jeho úvahám?

Pokračujme dále: „Na tomto místě si nastíníme základní charakteristiky Whiteheadova myšlení příznačné pro „londýnskou“ fázi jeho vývoje. Klademe přitom důraz na epistemologickou stránku filosofie přírody. Její pozdější rozvoj se nese v duchu reakce na Einsteinovu teorii relativity (STR a OTR). Tato část v předkládané práci reflektována není...“ (s. 15). Zde sama autorka chce zdůrazňovat filosofii přírody, která leží na relativitě, tu ale reflektovat nechce. Možná to nějakým způsobem jde, uvítal bych teze sdělení, jak si autorka myslí, že se jí tento záměr povedlo naplnit. A to i s ohledem na tvrzení na téže stránce: „Spisy „londýnského období“ lze shrnout pod hlavičku „panfyzický projekt“. Jeho cíle Whitehead naplňuje na University of London v letech 1910–1924 a představuje především reakci na v té době velmi intenzivní diskusí o vědeckém a filosofickém statusu teorie relativity“ (s. 15). Opět, jak jde dohromady „intenzivní diskuse o...“ a „nebudu se tomu věnovat“?

A s tímto textem: „Centrálním motivem Whiteheadovy výstavby komplexního systému idejí je silný akcent na empirickou zkušenost...“ (s. 17) souvisí jeden podružný dotaz – jak moc se liší „akcent na empirickou zkušenost“ a znalost konkrétních aktuálních poznatků empirické vědy?

K předchozí otázce možná něco napoví text pasáže věnované vysvětlení pojetí objektu, kde příklady ozřejmění objektu jako události (obelisk, s. 23) jsou silně závislé na stavu aktuálního poznání ve speciálních vědách.

Kromě toho bych zde potřeboval nasměrovat. Následující text mi připadá nekonzistentní a zajímalo by mne, zda je chyba na straně autorky, Whiteheada či čtenáře. Píše se zde, že „v jistém slova smyslu můžeme říci, že i objekty jsou událostmi.“ (s. 23) a následuje vysvětlení, jak je možné

chápat (v běžném pojetí) statický objekt jako událost, jako objekt s historií, která jej rozprostírá v čase. A o dvě stránky dále se dočteme, že „objekty nemají průběh v čase a mohou se vyskytovat opakovaně.“ (s. 25). Chápu, že autorka se snaží ukázat – jejími vlastními slovy – jemnou až zamlženou hranici mezi událostmi a objekty, ovšem zamlženost by asi neměla být ztotožněna s nekonzistencí. Je to otázka na autorku, zda by k projasnění Whiteheadova postoje nepříspěla lepší definice hlediska nebo snad přímo referenční soustavy, ze které událost či objekt posuzujeme. K základním vymezením této soustavy by pak patřilo i určení časového měřítka – z dlouhodobého hlediska je pak i obelisk událostí, v krátkém časovém výseku je naopak objektem. Pak už by jen zbývalo rozhodnout, kdo nebo co určuje ono časové hledisko. Nebude to zase odkaz na soudobé fyzikální vědění? Ostatně i následující Whiteheadova hierarchie a klasifikace smyslového vnímání, kde odkazuje na fyziologické a fyzikální procesy by bez speciálních věd byla nemožná.

Ale možná by všem mým dotazům zamezil návrat na začátek. Veškeré dotazy a pochybnosti týkající se vztahu speciálního vědění a metafyziky lze (?) shrnout do vyjasnění výrazu „přírodní metafyzika“. Toto spojení nebývá příliš časté, a když se objeví (např. u O. A. Fundy), tak spíše v kritickém smyslu, zdali je to vůbec ještě metafyzika. Jestliže platí, jak uvádí autorka, že „přírodní metafyzika“ je jakousi vstupní branou k „vyspělé metafyzice“, jak dále odůvodnit deklarované ignorování přírodovědných teorií?

Jestliže je možné se při sledování W. metafyziky vyhnout filosofii fyziky, jejíž vliv je však přesto na mnoha místech textu naznačen, čím si zasluhuje pozornost obsah kapitoly Whitehead a Bůh, ve které se sleduje formování Whiteheadovy náboženské zkušenosti od počátků univerzitních studií s připomínkami Whiteheadova dětství a osobních setkání? Jinými slovy, proč v daném kontextu (sledování metafyziky) jsou osobní dějiny náboženské zkušenosti neopominutelné a od formování vědecké zkušenosti lze odhlédnout? I když odpověď na první část otázky nalézám z velké části v textu druhé poloviny uvedené kapitoly, přesto by mne zajímalo explicitní srovnání významnosti těchto vlivů.

K dalším částem práce mapujícím podíl historických koncepcí na formování W. postoje nemám zásadní připomínku, pouze zdůrazňuji můj předchozí dotaz. Samozřejmě jsem srozuměn s tím, že v dané práci omezeného rozsahu je třeba se soustředit jen na vybrané aspekty a není možné se věnovat zcela všem souvislostem a nemám nic proti provedení v této práci. Jen bych rád slyšel odůvodnění provedené volby v kontextu velmi podrobného zkoumání historických vlivů.

Tato volba vyžaduje zdůvodnění zejména v souvislosti s 8. kapitolou, která se věnuje genezi procesuality (tedy naplnění prvního cíle práce) a zmiňuje např. vlivy na proměnu pojetí substance. Zde se objevují odvolávky spíše na stav aktuálního vědění, „fyziku stávání“, než na historické autority a jejich koncepty (kromě výchozí zmínky o Aristotelovi, které se jistě nedá v diskusi o substanci vyhnout).

Pokud jde o formální úroveň textu, lze kladně ohodnotit práci s bohatou primární i sekundární literaturou i poznámkový aparát. Poněkud horší je to s jazykovou úrovní. Text obsahuje četné chyby v interpunkci:

- To co můžeme zobecnit na celek Whiteheadova filosofického díla je akcent (s. 17)
- odkrývá jako komplex entit bez toho aniž bychom byli závislí (s. 30),
- že vše čeho jsme si vědomi (s. 38)
- To co je jednotné nemůže (s. 86)
- tedy v době kdy bylo (s. 51)
- nebyl o nic pokrokovější, než (s. 53)
- že všechny důvody proč (s. 61)

- Veliký zrovnoprávnil křesťanství a to (s. 62)
- v důsledku které jsme (s. 66)
- že před tím než (s. 67)
- které v nich příroda podněcuje a právě (s. 67)
- úhel pohledu pokud jde (s. 73)
- je postupně vytvářena a tak sama (s. 76)

a dál jsem je přestal evidovat. Občas e objeví drobný tvaroslovný prohřešek

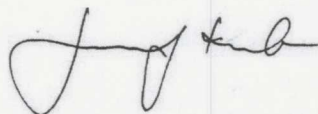
- je nezbytné zmínit Whiteheadovo kolegu (s. 18)
- respektive její podkapitola (s. 69)

a pár překlepů, které unikly pozornosti

- V panyfyzických spisech, přírordy (s. 24)
- kapitole Abstaction (s. 36)
- podle Leccera (s. 39)
- čas jako další formu extenzivitu (s. 101)

Autorka prokázala, že je schopna zpracovat rozsáhlé množství textových zdrojů, udržela vytčený metodologický záměr a formálně tak dostála deklarovaným cílům. Obsahové výhrady nemění nic na tom, že výsledek představuje text, který splňuje požadavky standardně kladené na kvalifikační práci v závěru doktorského studia.

V Brně 8. 11. 2017

Prof. Josef Krob

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filosofická

FILOSOFICKÁ KONCEPCE ORGANICISTNÍHO POJETÍ SKUTEČNOSTI

Mgr. Martina Chalupská

Oponentský posudek dizertační práce

Mgr. Michal Andrlé, Ph.D.

Studie Mgr. Martiny Chalupské „FILOSOFICKÁ KONCEPCE ORGANICISTNÍHO POJETÍ SKUTEČNOSTI“ je v pořadí druhým pokusem o předložení obhajitelné dizertační práce. Závěrem první, neúspěšné obhajoby porota konstatovala, že první verze studie měla sice řadu velmi dobrých momentů, jakožto celek však obsahovala nepříjemně velké množství faktických, kompozičních i stylistických chyb na to, aby byla úspěšně obhajitelná. Autorce byly k dispozici dva oponentské posudky (autorem jednoho z nich jsem byl já sám), které problematiska místa původní verze práce s dostatečnou mírou podrobnosti upozorňovaly. Hlavním zřetelem mého hodnocení bude především to, do jaké míry se autorce podařilo reakci na výtky do současné podoby studie zpracovat.

Předkládaná práce je primárně zaměřena na popis a analýzu geneze pozdní, všezahrnující metafyziky britského matematika, logika a filosofa Alfreda Northa Whiteheada. Předcházející verze obsahovala velkou řadu věcných nesrovnalostí či místy vylovených nepochopení Whiteheadových myšlenek zejména v pasážích, které byly věnovány rozboru „panfyzické“ vývojové fáze, která vykazuje velmi těsnou vazbu k fyzikálním teoriím, zejména k relativistické fyzice. Současná verze práce neklade na tuto problematiku takový důraz – z „panfyzické“ fáze si všímá takřka výhradně motivů relevantních pro rozvoj konceptualizace průběhového aspektu přírody.

Fyzikální a epistemologické tematika, která tvoří hlavní tematickou osu Whiteheadovy „panfyzické“ vývojové fáze, postupně „vplouvá“ do jeho pozdní filosofie, která je nejkompaktněji vyjádřena v *Process and Reality*. Autorka sleduje jednak vypracování nové terminologie, jednak zásadní posun v chápání procesuality: akcent na proces namísto extenze, akcent na atomicitu nastávání versus dříve akcentovanou kontinuitu. Celá tato tematika je traktována jako epochová teorie času. Jako pivotální bod si autorka volí první z Whiteheadových „harvardských“ spisů: knihu „*Science and the Modern World*“. Tomuto spisu věnuje zaslouženě velkou pozornost – všímá si kompoziční stránky práce a z možných interpretací textu volí jako nejvhodnější variantu vstupní brány do Whiteheadovy pozdní filosofie analýzu Levisa S. Forda.

Vedle těchto témat má však Whiteheadova pozdní filosofie ještě několik dalších zdrojů, jejichž rozbor by měla práce, zaměřená na analýzu Whiteheadovy pozdní filosofie obsahovat. Zásadním je jak konfrontace s několika klíčovými osobnostmi evropské filosofické tradice (Platón, Descartes, Leibniz, Locke, Hume, Kant), tak zohlednění dvou oblastí lidského života, explicitně spjatých s tonalitou prožívání a axiologií: s oblastí umění (a estetiky) a oblastí náboženství (a theologie). První verze dizertační práce tyto oblasti sice zmínila, nezahrnula do výkladu geneze a struktury filosofie organismu. Současná verze obsahuje (sub)kapitoly „Whitehead a Bůh“ a „Whitehead a romantická poezie“. Dodání obou kapitol je zjevně reakcí na výtku autorce v předcházejícím posudku. Tyto kapitoly nejen tématicky zaplňují mezeru, která byla v předchozí verzi studie velmi nápadná, ale tvoří i nejzajímavější a nejvyzrálejší části verze současné.

U málokterého autora jsou biografická data tak významná pro pochopení dynamické geneze jeho filosofického díla tak jako u Whiteheada. Dalším ze zajímavých rozšíření původní práce jsou části úvodní biografické kapitoly, která popisuje vliv Whiteheadovy manželky Evelyn na jeho celoživotní dílo. Zařazení této biografické pasáže, stejně jako zařazení biografické pasáže o Whiteheadově vztahu k náboženství v úvodu kapitoly „Whitehead a Bůh“ lze považovat za významné klady studie.

Prakticky všechny další výtky a chyby byly zapracovány. To ovšem neznamená, že nově vzniklé části textu nepřinesly opět několik diskutabilních momentů – jejich výčet bude uveden v appendixu k tomuto posudku.

Nejpatrnější slabinou práce, byť opět podstatně méně zřetelnou, než tomu bylo v její verzi první, je celková kompozice. Autorce se nepodařilo úplně vyhnout tomu, aby neprobírala stejnou tematiku na několika různých místech (např. vliv různých filosofů na Whiteheada je probírán v úvodní části kapitoly „Motivační linie Whiteheadovy vyspělé metafyziky“ a dále pak znovu v samostatných subkapitolách téže kapitoly).

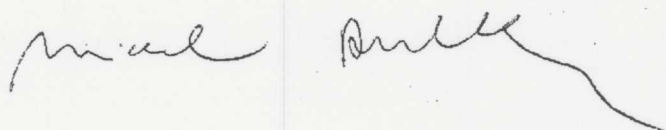
Místy velmi podobné (což jistě není dobře) jsou si i kapitoly „Úvod“ a „Závěr“: obě vlastně spíše shrnují, co je obsahem jednotlivých částí. Zvláště v případě Závěru je to nicméně škoda – práce by si opravdu zasloužila mohutnější klimax.

Závěrečné doporučení:

Autorka ve své dizertační práci prokázala hned několik důležitých věcí: vstřebání netriviálně obtížných Whiteheadových myšlenek, orientaci v jeho díle i poměrně rozsáhlém korpusu komentátorské literatury. V těch nejlepších pasážích však krom toho ještě ukazuje, že je schopná se v myšlenkovém světě procesuální filosofie aktivně pohybovat, tedy vést jak s Whiteheadem samotným, tak s jeho komentátory, aktivní dialog. I přes některé dílčí nedostatky proto doporučuji upravenou dizertační práci Mgr. Martiny Chalupské k obhajobě.

V Praze 17.11. 2017

Mgr. Michal Andrlé, Ph.D.

Appendix k oponentskému posudku

výčet sporných či jinak problematických míst v textu jakožto inspirace k obhajobě

str. 2 – „v jejímž středu je příroda jako celek“ – je to vůbec možné?

str. 3 – „je dána do kontrastu s Whiteheadovým pohledem na objekty jako na události“ – co je tím myšleno?

str. 40 – „semenná koncepce Hérakleitova“ – co je tím myšleno? (myslí se zl. B 31?)

str. 41 – „tato snaha (dostatečně intenzivní) bude korunována zemí zaslíbenou, zemí pluralitních hodnot a norem“ – přiznám se, že smyslu této věty vůbec nerozumím

str. 43, 81 – „V Tímájovi“ – správně: „v Timaiu“

str. 65 – „Síla tohoto filosofického argumentu není takzvaně pro všechny“. – Toto je velmi zajímavý postřeh, jistě stojí za probrání u obhajoby.

str. 87 – „U Leibnize jsou to monády zrcadlící perspektivy vesmíru, u Whiteheada události uchopené v čase a prostoru do prehenzivní jednoty.“ – U Leibnize i Whiteheada není prostor (ani čas) absolutní – události a monády jej tvoří a nejsou v něm tedy „obsaženy“ jako v nějakém předchůdném rámci jako u Newtona.

str. 112 – „v důsledku Demokritova materialismu (...) – proč je Demokritos spojován s pojmem substance? Není v tomto smyslu řada relevantnějších autorů?

str. 116 – „Substance jako statická hmota materialismu nedovoluje zavést veličiny, jakými jsou rychlost, hybnost, zrychlení, kinetická energie. Tedy veličiny, v jejichž popisu hraje ústřední roli čas.“ – A to proč? Většinu z nich přeci velmi úspěšně zavedl arcimaterialista Newton!

str. 126 – „silné náboženské klima“ – může být klima silné?

Stranou nechávám pro východočecha (MA) poněkud úsměvné relikty jiho-západočeského dialektu: „probouzející mužovo ideje“ (str. 9), „důsledek Whiteheadovo přesvědčení“ (str. 10),